

محمد نعیم آبادی

ذخیره و بازیابی اطلاعات در کتابخانه تخصصی مرکز خراسان‌شناسی

معرفی مرکز خراسان‌شناسی

مرکز خراسان‌شناسی وابسته به آستان قدس رضوی، مؤسسه‌ای علمی - پژوهشی است که در سال ۱۳۷۵ هجری شمسی (۱۹۹۶ میلادی) به پیشنهاد جمعی از دانشوران خراسان و با فرمان مقام معظم رهبری در شهر مشهد تشکیل شده است. هدف این مرکز انجام پژوهش‌های بنیادی و علمی در جهت شناختن و شناساندن میراث فرهنگی، تاریخی، ادبی و هنری خراسان بزرگ است، که پشتوانه گرانقدر ملیتهای ایرانی و دیگر مردم خراسان و آسیای مرکزی است. هدایت و حمایت مرکز را که اهداف و وظایف آن صرفاً علمی و فرهنگی است، هیأت مدیره‌ای متشکل از استادان دانشگاهها، دانشمندان و مسؤولان فرهنگی آستان قدس رضوی بر عهده دارند.

مرکز خراسان‌شناسی حاصل پژوهش‌ها و اخبار و اطلاعات علمی و فرهنگی را از طریق خبرنامه، فصلنامه و دیگر انتشارات خود به اطلاع محققان می‌رساند. نمایندگیهای فرهنگی ایران نیز در ایجاد ارتباط و رسانیدن نشریات و مکاتبات به پژوهشگران برون مرزی و بالعکس مرکز را یاری خواهند داد. ایجاد نمایندگیهای فرهنگی در شهرهای بزرگ و تاریخی منطقه جزو اهداف مرکز است، که برابر آیین‌نامه خاص «دفاتر نمایندگی مرکز خراسان‌شناسی» در

شهرهای موردنظر تشکیل می‌شود. یکی از وظایف این نمایندگان فراهم آوردن امکان مبادله استاد و پژوهشگر خواهد بود.

مرکز خراسان‌شناسی جلب همکاریهای پژوهشی - فرهنگی دانشمندان خراسان‌شناس را در همه کشورها و جهت همّت قرار داده است و بر اساس اهدافی که دارد حمایت از پژوهشگران همه کشورها را از طریق پرداخت حق‌التحقیق و حق‌التألیف کتابهایی که به خط و زبان فارسی نوشته می‌شود و با اهداف و ضوابط پژوهشی سازواری دارد، از جمله وظایف خود می‌داند.

سرفصل سیاستهای تحقیقاتی این مرکز به شرح زیر است:

۱- مطالعه و پژوهش پیرامون زندگی مفاخر دینی، رجال سیاسی و ادبی و دانشمندان و برجستگان خراسان در رشته‌های مختلف علمی.

۲- مطالعه و پژوهش در حوزه مردم‌شناسی برای آشنایی با عقاید، آداب و رسوم، گویش‌ها و جلوه‌های گوناگون زندگی مردم خراسان.

۳- انجام پژوهشهای تاریخی و مستند پیرامون اماکن مقدسه اسلامی و ایرانی در خراسان از قبیل مساجد، تکایا، مزارات، آثار تاریخی و ...

۴- حمایت از تلاشهای باستان‌شناسی و کوشش‌های جدی در جهت شناخت و شناسایی تاریخ و پیشینه فرهنگی خراسان.

۵- تلاش برای شناختن و شناساندن آثار باستانی، اماکن زیارتی و مناظر سیاحتی منطقه به شیوه‌ای علمی.

۶- کوشش در جهت انتشار مقاله‌ها، کتابها، اطلسها و فیلمهای مختلف پیرامون ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی، دینی و طبیعی خراسان.

۷- شناسایی و معرفی شایسته آثار علمی مفاخر خراسان در زمینه‌های مختلف (دیوانهای شاعران، آثار خطی

دانشمندان، ظرافت‌کاریها و هنرمندیهای خراسانیان و ...)

۸- آشنا کردن جوانان و دانشجویان با روشهای علمی و پژوهشی و ترغیب و تشویق آنان به مطالعه درباره مناطق کم‌شناخته خراسان.

۹- ایجاد واحدی که همه منابع اطلاعاتی و تحقیقاتی مربوط به این منطقه در آن گردآوری شده باشد و بتواند با عکس، اسلاید، فیلم، دیسکتهای کامپیوتری و سایر وسایل جلوه‌های فرهنگی، مناظر طبیعی و ذخایر گوناگون خراسان را بنمایاند.

۱۰- تهیه شهرنامه‌های خراسان از طریق مصاحبه با معمرین و صاحب‌نظران در زمینه‌های مختلف فرهنگی و زندگی مردم خراسان مؤید به اسناد مکتوب، نشانه‌های موجود، عکس، اسلاید و ...

۱۱- جلب همکاری تخصصی، مالی و فرهنگی سازمانها و افراد علاقه‌مند برای شناسایی و گردآوری آثار مختلف باستانی و تاریخی خراسان.

۱۲- کوشش برای گردآوری اسناد و آثار مختلف خراسان از داخل و خارج با کمک دولت جمهوری اسلامی ایران و مساعدت سازمانهای بین‌المللی.

۱۳- تهیه دایرةالمعارفها و فرهنگهای خاص در مورد خراسان و مسائل منطقه.

۱۴- برقراری ارتباط مداوم و نزدیک با مراکز پژوهشی و دانشگاهی داخل و خارج در زمینه مسائل مربوط به خراسان.

۱۵- ایجاد واحدی برای تحقیقات مشترک در مناطق هم‌فرهنگ بویژه ماوراءالنهر و آسیای مرکزی، با همکاری وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.

۱۶- دعوت از مؤسسات تحقیقی، دانشگاهها و همه علاقه‌مندان به همکاری با مرکز خراسان‌شناسی برای دستیابی به اهداف تحقیقاتی مرکز، و همکاری در همه زمینه‌های فرهنگی.

تشکیلات مرکز خراسان‌شناسی

با توجه به اساسنامه و آیین‌نامه داخلی مرکز، می‌توان تشکیلات مرکز خراسان‌شناسی را به شرح زیر معرفی

کرد:

مجمع عمومی بالاترین مرجع تصمیم‌گیری مرکز خراسان‌شناسی است. این مجمع اعضای هیأت‌مدیره را انتخاب می‌کند. مجمع عمومی حداقل سالی یکبار تشکیل جلسه می‌دهد تا پیشرفتهای مرکز را مورد ارزیابی قرار دهد و سیاستهای کلی آینده را مشخص و تصویب کند.

هیأت‌مدیره وظایف و مسئولیتهای مقرر در اساسنامه و مصوبات مجمع عمومی را به عهده دارد. اخذ تصمیم در کلیه امور استخدامی و سازمانی، نظارت بر حسن جریان امور پژوهشی و اداری مرکز خراسان‌شناسی در شمار وظایف و مسئولیتهای هیأت‌مدیره است.

مدیر عامل به پیشنهاد هیأت‌مدیره و تصویب مقام تولیت عظمی انتصاب و عهده‌دار اجرای مصوبات هیأت‌مدیره و اداره کلیه امور مرکز خراسان‌شناسی است.

ارتباطهای رسمی داخل و خارج مرکز، از طریق دفتر مدیرعامل و روابط عمومی مرکز صورت می‌گیرد.

مرکز دارای دو بخش است:

۱- بخش پژوهشی.

۲- بخش مالی و اداری.

بخش پژوهشی

۱- شورای پژوهشی

شورای پژوهشی متشکل از مسئولان بخشهای پژوهشی و متخصصانی است که برای دوره‌ای خاص به

عضویت شورا برگزیده شده‌اند و یا بسته به مورد در جلسات مختلف به‌عنوان مشاور دعوت می‌شوند.

طرحهای پژوهشی داخلی و طرحهای پژوهشی خارج از مرکز پس از بررسی اولیه در گروههای مربوط، در

شورای پژوهشی به ریاست معاون پژوهشی مطرح و تصویب می‌شود. در صورت لزوم از نظر داوران خارج از مرکز در

تصمیمات نهایی و تصویب طرحها استفاده خواهد شد. طرحهای مصوب برای طی مراحل اجرایی به دفتر مدیرعامل

تسلیم می‌شود. نظارت و پی‌گیری طرحهای مصوب بر عهده بخش پژوهشی مربوط است.

پژوهشهای مرکز خراسان‌شناسی به سه صورت عملی خواهد بود:

۱- اجرای طرحهای پژوهشی توسط پژوهشگران گروههای مختلف شاغل در مرکز خراسان شناسی.

۲- پذیرش طرحهای پیشنهادی یا اجرای طرحهای مربوط به مرکز از طریق انعقاد قرارداد با محققان دیگر

مؤسسات، یا پژوهشگران آزاد بصورت پیمانی.

۳- مشارکت در اجرای طرحهای مورد نظر از طریق یاری رسانیدن به مؤسسات تحقیقی و یا همکاری با

پژوهشگران آزاد.

مرکز بر پژوهشهای بنیادی تأکید خواهد کرد. اما تحقیقات کاربردی نیز از دستور کار آن خارج نخواهد

بود. مراحل مختلف که در زیر بدان اشاره می شود در اغلب پژوهشها رعایت خواهد شد:

۱- گردآوری مواد.

۲- بررسی و طبقه بندی اولیه.

۳- مقایسه تطبیقی با موارد مشابه یا پژوهشهای انجام شده دیگر.

۴- طبقه بندی نهایی.

۵- تحلیل و نتیجه گیری.

۶- تنظیم و آماده سازی.

سمینارها، نشستهای علمی و مشورتی، کارگاههای پژوهشی و بهره گیری از کتابخانه و امکانات اطلاع رسانی

مرکز، زمینه لازم را برای پی ریزی تحقیقات بنیادی و کاربردی فراهم خواهد آورد.

۲- خدمات پژوهشی

این بخش از چهار قسمت زیر تشکیل شده است:

- انتشارات

- کتابخانه و آرشیو

- اطلاع رسانی و تکنولوژی اطلاعات

- دفتر نشریات ادواری مرکز

۳- گروه‌های پژوهشی

مرکز خراسان‌شناسی در حال حاضر دارای ۱۰ گروه پژوهشی به شرح زیر است:

۱- گروه حضرت امام رضا(ع) و آستان قدس رضوی

۲- گروه رجال و مفاخر فرهنگی خراسان

۳- گروه مردم‌شناسی و فرهنگ عامه

۴- گروه تاریخ و جغرافیای تاریخی

۵- گروه متون و ادبیات خراسان

۶- گروه هنرهای سنتی

۷- گروه تاریخ تمدن و باستان‌شناسی

۸- گروه پژوهش‌های اجتماعی

۹- گروه مطالعات مشترک فرهنگی خراسان و آسیای مرکزی

۱۰- گروه جغرافیا و شهرشناسی

در گروه‌های مرکز طرح‌های دراز مدتی با همکاری بخش‌های مختلف فرهنگی آستان قدس و پژوهشگران

خراسانی در دست انجام است.

کتابخانه تخصصی مرکز خراسان‌شناسی

ایجاد واحدی که همه منابع اطلاعاتی و تحقیقاتی مربوط به خراسان در آن گردآوری شده باشد و بتواند با

عکس، اسلاید، فیلم، دیسکتهای کامپیوتری و سایر وسایل جلوه‌های فرهنگی، مناظر طبیعی و ذخایر گوناگون خراسان

را بنمایاند؛ از جمله اهداف مرکز خراسان‌شناسی بوده است که این مهم با تشکیل دو واحد «کتابخانه و آرشیو» و

«اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات» تبلور یافته است که این دو واحد در کنار هم و در محل واحد به ارائه خدمات می‌پردازند.

شناسایی، تهیه، سازماندهی، ارائه خدمات و اشاعه اطلاعات در موضوعات اصلی مورد توجه مرکز خراسان‌شناسی، در همه اشکال مختلف و مسؤلیت تهیه نرم‌افزارها و ورود اطلاعات کلیه مواد موجود به رایانه برعهده کتابخانه است.

کتابخانه دارای پنج بخش اساسی می‌باشد:

۱- بخش کتابهای چاپی: که تمام یا بخشی از آنها به خراسان اختصاص دارد. این بخش به صورت قفسه باز اداره می‌شود.

۲- بخش کتب غیر چاپی: که شامل نسخه‌های خطی یا کتابهای دست‌نوشته یا تکثیر شده می‌باشد.

۳- بخش آرشیو: شامل مجله‌ها، روزنامه‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، گزارشها، تصویرها، فیلمها، نوارهای کاست، نقشه‌ها، اسلایدها و مواد مشابه است.

۴- بخش مرجع: شامل کتابهای مرجع و اطلاعات قابل دسترسی از رایانه‌های مرکز و شبکه‌های اطلاع‌رسانی داخلی و خارجی به خصوص اینترنت است.

۵- بخش نشریات ادواری جاری: وظیفه این بخش تهیه کلیه نشریه‌های جاری منتشره در خراسان است.

مجموعه

مواد مورد نیاز کتابخانه به روشهای علمی شناسایی، تهیه، سازماندهی و برای بهره‌گیری محققان نگهداری و به تناسب، فهرستنویسی، رده‌بندی، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی می‌شود.

کتابخانه مرکز خراسان‌شناسی برای رده‌بندی مواد اطلاعاتی خود از روش رده‌بندی کتابخانه کنگره LC استفاده می‌کند. فهرست‌برگه‌های مواد اطلاعاتی به تفکیک نوع مدرک شامل کتاب، مقاله، پایان‌نامه، گزارش، نقشه و... در رایانه‌های کتابخانه که به نرم‌افزار پارس آذرخش مجهز است ثبت و ضبط می‌شود. آمار موجودی کتابخانه در حال حاضر (۲۰/۳/۱۳۸۰) به شرح زیر است:

گزارش آماری اطلاعات کتابخانه

کتاب ۱۷۴۳ عنوان (۳۰۰۶ جلد)

مقالات ۳۵۹۸

نقشه ۵۳

رساله ۲۵۸

آمار موضوعی اطلاعات مدارک

مشهد ۴۷۰ عنوان

تاریخ و جغرافیای مشهد ۸۰ عنوان

آستان قدس ۳۵۸ عنوان

آثار تاریخی ۲۶۴ عنوان

آسیای مرکزی ۱۱۸ عنوان

مشاهیر خراسان ۷۵ عنوان

ادبیات خراسان ۲۵۴ عنوان

تعداد مدارک بر حسب سال انتشار

سال	قبل از ۵۷	۶۷-۵۷	۶۸-۷۸	۷۹
تعداد	۱۱۲۱	۷۰۰	۲۳۱۲	۱۹۷

تعداد نشریات ادواری موجود ۱۳۰ عنوان می باشد که از این تعداد ۱۱۰ عنوان به صورت جاری است و ۵۷

عنوان از این نشریات در خراسان چاپ می شود.

موقعیت فیزیکی

کتابخانه در طبقه همکف ساختمان اصلی مرکز خراسان‌شناسی با فضایی حدود {P} - نشانی مرکز

خراسان‌شناسی: مشهد، خیابان کوهسنگی، پ ۲۹۹، صندوق پستی ۹۱۳۷۵-۰۵۵۰.P}

۹۵ مترمربع قرار گرفته است، کتابخانه دارای ۲۴ قفسه کتاب (۱۶ قفسه مجموعه اصلی و ۸ قفسه بخش

مرجع) و ۶ قفسه مخصوص مجلات و ۱ قفسه نگهداری روزنامه‌هاست.

برای نگهداری مقالات و نقشه‌ها از ۳ عدد فایل فلزی و برای نگهداری فیلمها، کاستها و دیسکها از ۲ قفسه

شیشه‌ای استفاده می‌شود.

کتابخانه دارای ۲ دستگاه رایانه پیشرفته مجهز به مودم، ۲ دستگاه پرینتر لیزری و سوزنی، ۱ دستگاه رادیو و

ضبط‌پخش دیسکت دار است. کتابخانه همچنین دارای یک میز مطالعه چهارنفره و ۶ میز مطالعه انفرادی است.

پرسنل

در مجموع دو نفر نیروی متخصص در کتابخانه تخصصی مرکز خراسان‌شناسی مشغول به کار می‌باشند. یک

نفر لیسانس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی (دانشجوی فوق‌لیسانس رشته مذکور) به‌عنوان کتابدار؛ و یک نفر لیسانس

آمار به‌عنوان مسوؤل بخش اطلاع‌رسانی به فعالیت مشغول هستند. تاکید کتابخانه، آرشیو و اطلاع‌رسانی مرکز

خراسان‌شناسی بر فراهم آوردن امکانات پژوهشی ایجاب می‌کند که کارکنان این بخش افزون بر دانش رسمی

کتابداری و اطلاع‌رسانی با آموزشهای مستمر از تواناییهای لازم برای کار با کامپیوتر و شبکه‌های اطلاع‌رسانی

برخوردار باشند.

همچنین کتابخانه از راهنمایها و نظرات یک نفر دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌عنوان مشاور

برخوردار است. یک نفر از محققین شاغل در مرکز نیز {P} - دکتر محمدحسین دیانی، استاد دانشکده علوم تربیتی و

روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد. {P}

{P} - رضوانعلی شاکری، رئیس سابق کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. {P}

به‌صورت پاره‌وقت در جمع‌آوری مقالات مربوط به خراسان و نمایه‌سازی آن با کتابخانه همکاری دارد.

مراجعان

کتابخانه تخصصی مرکز خراسان‌شناسی جهت پاسخگویی به نیازهای کارمندان و محققان و مشاوران مرکز راه‌اندازی شده است که حدود ۵۰ نفر از افراد فوق‌الذکر از کتابخانه استفاده می‌کنند. افراد فوق‌علاوه‌بر استفاده در محل از خدمات امانت کتاب بهره‌مند می‌باشند. علاوه بر این سایر مراجعان به مرکز خراسان‌شناسی که از خدمات کتابخانه در محل استفاده می‌کنند را دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی‌ارشد رشته‌های مختلف و دانش‌آموزان دبیرستانی تشکیل می‌دهند.

خدمات

کتابخانه افزون بر پاسخگویی به مراجعات عمومی مسئولیت پاسخگویی به پرسشهای تلفنی و مکاتبات مربوط به اطلاع‌دهی و اطلاع‌گیری را برعهده دارد. همچنین خدمات رایج کتابخانه‌ای مانند امانت مواد، خدمات مرجع و نشریات جاری انجام می‌شود.

دیگر فعالیتهای کتابخانه شامل موارد ذیل است:

- نمایه‌سازی ۳۵۰۰ مقاله مربوط به خراسان و تهیه تصویر از اکثر آنها برای نگهداری در بخش آرشیو.
- تهیه نقشه، پلان، عکسهای تاریخی و... مربوط به خراسان.
- استخراج اطلاعات مربوط به خراسان از کتابشناسی ملی ایران و نرم‌افزار نمایه.
- وارد کردن اطلاعات کتاب‌ها، مقالات و سایر مواد اطلاعاتی به رایانه.
- تهیه نرم‌افزارهای مختلف مانند CD نمایه، CD کتابشناسی ملی، CDهای ادبی و تاریخی و اسلامی.

پیشنهادات

با توجه به مراجعات روزانه افراد به کتابخانه و کمبود نیرو در پاسخگویی به آنها، جذب نیروی جدید متخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی از مهمترین اقداماتی است که انجام آن لازم می‌باشد. با ورود نیرو یا نیروهای جدید متخصص، سایر خدمات تخصصی مانند SDI، خدمات چکیده‌نویسی و... نیز انجام‌پذیر خواهد بود.

همچنین مزایای استفاده از شبکه‌های اطلاع‌رسانی و به‌ویژه اینترنت، دسترس‌پذیر شدن اطلاعات موجود در رایانه‌های کتابخانه از طریق اینترنت را طلب می‌کند که این عمل گامی مهم در جهت استفاده بهینه از کتابخانه می‌باشد. در همین راستا تولید اطلاعات کتابشناختی مربوط به خراسان به شکل کتابشناسی، کتابنامه و مقاله‌نامه به صورت چاپی یا الکترونیکی به هدف بالا کمک می‌کند.

با گسترش مجموعه، کتابخانه نیاز به فضای بیشتری دارد که این مهم نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

کارکنان کتابخانه مرکز خراسان‌شناسی امیدوارند با تحقق یافتن پیشنهادات بالا و استفاده بهینه از امکانات

موجود بتوانند خدمات متنوع و مفیدتری به مراجعان خود بنمایند.